

Necati'nin Redifi Yer Ve Şahıs İsmi Olan Gazellerinde Tasvir Unsurları

Bayram ÇELİK

Kırıkkale Üniversitesi, Eski Türk Edebiyatı

Özet

Divan şiiri ile ilgili yaygın olan “mücerret, soyut, halktan ve hayattan kopuk, gerçekten uzak, kurmaca şiir” algısı kendi içinde haklı gerekçelere dayanmaktadır.

Divan şiiri metinlerinin genelinde bu kabullerin izlerini görebilmekteyiz; ancak bu tarz ürünler dışında bu şiiri somutla ilişkilendiren mısralara da rastlamıyoruz değiliz.

Gerçek kişiler, gerçek mekanlar ve onlara ait nitelikler gerçeğin en başat unsurları arasındadır.

Bu makalede Divan şiirinin yerleşmesi çalışmalarının öncülerinden, halk anlayış ve algısının bu şiire taşınması çabalarının usta şairi Necati'nin gazellerinde bu şiirin gerçekle temasına dikkati çekmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Necati, Divan poems, Kâbe, Kaplıca, portraying

Locations, Names And Description Elements In The Gazel Of Necati

Abstract

The common poetry perception for Divan poetry like “absolute, abstract, broken off from people and life and far away from reality, fictional” is based on valid grounds within itself.

Although we can observe similar marks of this admittance in the text of Divan poetry, we can still see the wordings which link the poems with the concrete.

Real persons, real places and their characteristics are among of principal elements of this reality.

In this article, we have tried to draw attention to relation between reality and the lyrics of Necati who is one of the pioneers that worked on localization of Divan poetry and is the master poet that worked the understanding of perception of people towards to this poetry style.

Key Words: Necati, Divan poems, Kâbe, Kaplıca, portraying

1. Giriş

Divan şiirinde tasvir önemli bir unsurdur. Tasvir etme bir ustalık bir kabiliyet göstergesi sayılabilir. Bir gözlem kabiliyeti isteyen tasvirlerle de divan şairi sıkça başvurmuştur. Başarılı tasvir şairi güçlü kılar. Şiiri “kelimelerle çizilen resim” olarak tanımlarsak, tasvirin şiiri ve şairi daha etkili bir şekilde öne çıkaracağını öngörebiliriz. Tasvirin etkili kullanımı şiiri ve şairi elbette daha kudretli hale getirir. Çarpıcı tabloların süslediği şiir, belleklerde izler bırakır.

Divan şiirinin hayattan ve toplumdan kopuk bir şiir olduğu düşüncesinden yola çıkarak bu şiirde dile getirilen mekan ve doğa tasvirlerinin soyut olduğunu iddia eden fikirlerin yanlışlığını artık uzun boylu anlatmaya gerek yoktur. Bu toplumun birer ferdi olan Divan şairleri anlattıkları yer açısından da toplumu yansıtıyorlardı. Bunun aksi izah edilemez. Zira bu şairler somut bir ortamda yaşadıkları için ister istemez çevreden ve o çevreyi oluşturan kişilerden izleri şiire taşıyacaklardı.

Divan şiirinin kendine has sembollerle yüklü hayâl dünyası vardır; ancak bu reel hayatın şiire girmesine engel değildir. Zaten kıyafetnamelerin, seyahatnamelerin, şehrengizlerin olduğu edebiyata “mekân ve gerçeklerden kopuktur” demek çok büyük haksızlık olur.

Meseleyi daha iyi açıklamak için birçok örneklendirmeye gidilebilir. Ancak, hayallerin, sanatların, yoğunluğun ve soyutluğun en fazla göze battığı gazellerde bile kişi ve yer

tasvirlerine rastlanıyorsa bu fikir verme açısından iyi bir örnek olur kanaatindeyim. Hayatın içinde olan bir edebiyatın tasvir bağlamında hayata bigane kalması düşünülemez. Buradan yola çıkarak Divan edebiyatının önemli şairi olan Necati'nin yer ve kişi redifli gazellerindeki tasvir unsurlarını incelemeye çalışacağız.

Bu çalışmada Necati'yi seçmemizin en önemli sebebi, bu şairimizin, Divan edebiyatında gerçek hayata, halkın algı ve yaşayışına, halka ait deyim ve deyişlere kısaca hayata ciddi anlamda temas eden ilk şairlerimizden olmasıdır.

Necati döneminde “melikü’ş-şu’ara” olarak bilinir. Dönemin önde gelen şairlerinin başı, yani şairlerin sultanıdır. Türkçeye vukufiyeti, onu kullanım şekli ve külfetsiz anlatımı ile Divan şiirinde kendine has bir çizgisi vardır. Kendinden sonraki şairleri (Baki, Fuzulî, Nedim...) etkilemiştir.

Necati Bey'in Türkçesi, “şehirli Türkçesi”dir. Divanında yer alan gazellerin çoğu Türkçe kelimelerle kafiyeleşmiştir.¹ Tezkirelerde de büyüklüğü devamlı öne çıkarılan, vurgulanan bir şairdir.

Latîfî, onun şiirinin Osmanlı şairlerinin yüz suyu olduğunu, Aşık Çelebi de İran şairlerinin kendileri ayarında şair bulunmadığı yolunda bizi kınayıp, laf atarak yaralayıcı

¹ Solmaz, Yrd. Doç. Dr. Süleyman, Necati Bey, Akçağ Yay. S.19, Ankara 2012

sözler söylemelerinden Necati Bey'in kurtardığını ifade ederek, onu bizde ilk orijinal şair olarak göstermiştir.²

Necati'nin şiirlerinde dilimize, edebî zevkimize yönelik daha birçok keşfedilmeyi bekleyen unsur olduğunu düşünmekteyiz.

A) NECATİ'NİN REDİFİ YER İSMİ OLAN GAZELLERİNDE TASVİR UNSURLARI

1) KABE

GAZEL³

Benzetirken yâr eşiğin ehl-i diller Ka'beye
Başlamamış idi İbrahim-i Âzer Ka'beye

Eşiğine ko doyunca süreyim yüzüm gözüm
Çok sürülür çün bilersen sim ü zer Ka'beye

Taş eşiğin secde-gâh edinmez isem dostum
Taş atanlardan olayım iy birader Ka'beye

Kuyuna meyl eylerem gamdan halâs olmağ için
Bellidir âzâd olur varınca çaker Ka'beye

Sen yanından sürdüğünce ben eşiğin gözlerim
Kim gider âdet durur ma'zul olanlar Ka'beye

Ey cemâlinde mu'anber kâkülün terci-i bend
Kim anı da'va ile şairler asar Ka'beye

Halkı kapın ettiğin mihnet odundan halâs
Kim görürse der ki yârâb nice benzer Ka'beye

Yıkmak ister dostum düşman Necati gönülünü
Koma kim kasd eyledi göz göre kâfer Ka'beye

Kabe ve onun betimleme unsurlarına geçmeden önce Kabe'nin genel özellikleri ile ilgili bazı bilgileri hatırlamak gerekir.

Beytullah, Beytül Harem, Kabetullah adlarıyla da bilinen Kabe, Mekke'de siyah taşlarla bina edilmiştir. İbrahim peygamber tarafından bugünkü, yerine inşa edilmiş olup cahiliye devrinde tamir görmüştür. Mekke fethinden sonra Kabe putlardan temizlenmiş ve hicretin ikinci yılında müslümanların kiblesi olarak belirlenmiştir. Kabe'nin Mizab denilen saçağı, astar-ı Kâbe denen kara örtüsü, zenzem suyu, hac... Divan şiirinde geniş çağrışımlara yol açan konulardan olmuştur. Edebiyatta aşk, sevgi, güzellik, kavuşma vs. imajlar için Kabe adı çokça anılır. Sevgilinin yüzü ve mahallesi tenasüb yoluyla Kabe'ye benzetilir. Tasavvufa göre Kâbe bir semboldür. Asıl Kâbe gönüldür. İlahi aşk gönülde tecelli ettiği için gönül de bir Kâbe sayılır. Allah'ın evi olduğu için de gönül ile benzerlik kurulur.⁴

1. Benzetirken yâr eşiğin ehl-i diller Kâ'be'ye
Başlamamış idi İbrahim-i Azer Kâ'be'ye
(Gönül ehli olanlar yârin eşiğini Kâ'be'ye benzetirken, Azer'in oğlu İbrahim henüz Kabe'yi yapmaya başlamamıştı.)

Bu beyitte Kabe ile ilgili bir tasvir yoktur.. Ancak Kabe'nin yapılışı ve aşıkların onu benzetme unsuru olarak kullanmaları ile ilgili bilgilere rastlıyoruz.

2. Eşiğine ko doyunca süreyim yüzüm gözüm
Çok sürülür çün bilersen sim ile zer Kâ'beye

(İzin ver de eşiğine doyarsın yüzümü, gözümü süreyim; çünkü biliyorsun ki Kabe'ye çok gümüş ve altın sürerler.)

Bu beyitte şair Kabe'nin dış görünüşüne ait bilgiler ve tasvir unsurları verilmiştir. Kabe'nin muhtelif yerleri adı geçen madenlerle (altın ve gümüş) süslenmiştir. Kabe'nin içinde altın ve gümüş kandiller vardır. Kabe'nin örtüsünün yukarisından üçte ikisinden itibaren altın işlemeli, bir şerit (hizam) geçirilmiş olup hüsni hat ile yazılmış sûreler bulunmaktadır. Şimal-i garbi duvarının içinde, yerden 2m. yükseklikte yaldızlı, gümüş kaplı bir kapı vardır, Kabe'de altın yaldızlı bir oluk vardır.⁵ Bu veriler ışığında bu beyitte Kabe'ye ait birtakım tasvir unsurlarının varlığından söz edebiliriz.

3. Taş eşiğin secde-gâh edinmez ise dostum

Taş atanlardan olayın ey birader Kâ'be'ye

(Ey dostum, Kabe'nin taş eşiğini secdegâh edinmezsem, Kabe'ye taş atanlardan oldayım)

Burada Kabe ile ilgili bir "taş atanlar" meselesi var. Olay kısaca şöyle: Hicretin 8. yılında Mekke'nin fethi sırasında Peygamber Kabe'de bir değişiklik yapmamıştır. Fakat rivayete göre sonradan Mekkelilerin henüz pek yeni olan ihtidalarının onu burada herhangi bir yenilik yapmaktan alıkoymuşunu Peygamberin bu hakiki rivayette kalan yenileştirme arzusu 683 yılında Abdullah bin El-Zübeyr tarafından gerçekleştirilmiştir. Emevi halifesinin rakibi olan Abdullah Mekke'yi muhasara etti. Mekke'yi çeviren dağların üzerine mancıklar konularak şehir ve Kabe bir taş yağmuruna tutuldu. Beytullah delik-deşik oldu⁶. Bu beyitte Kabe'nin belli dönemdeki delik deşik olma realitesi ifade edilmiş. Dönemsel verilerde de olsa tasvir ifadeleri mısralarda yer almıştır.

4. Kûyuna meyl eylerem gamdan halâs olmak için
Bellidir âzâd olur varınca çaker Kâ'beye

(Gamdan, acıdan kurtulmak için senin olduğun yere gelirim, yönelirim. Çünkü esirler Kabe'ye varınca özgür olur.)

Buradaki esir manevi anlamda kullanılmıştır. Günahkar insan nefsinin esiridir. Kabe'ye varınca özgür olur. Yani insan Kabe'ye varınca nasıl günahlarından kurtulursa, ben de senin yanına gelince gamdan kurtulurum.

Burada Kabe'nin manevi yönüne ve fonksiyonuna ait bir durum var. Ka'be'nin mahiyeti ve asıl işlevi vurgulanmıştır. Kabe insanı günahlarından arıtan bir yerdir.

5. Kûyuna gelmek ile âşık denilmesin rakib
Hacı olmaz bellidir varmağ ile har Kâ'beye

(Senin bulunduğu yere geldiği için rakip âşık olduğunu zannetmesin. Zira eşek Kabe'ye varmakla hacı olmaz.)

Bu beyitte Kabe'nin herhangi bir yönüne ait tasvir yapılmamıştır. Hac farızasının yerine getirildiği yer olduğu hatırlatılmıştır.

6. Sen yanından sürdüğünce ben eşiğin gözlerim
Kim gider âdet durur ma'zul olanlar Kâ'beye

(Sen beni yanından uzaklara atınca ben senin eşiğini gözlerim. Çünkü Kabe'ye ancak hac için, özgür olanlar gider.)

² Şentürk, Ahmet Atilla-Kartal, Ahmet, Eski Türk Edb. Tarihi, Dergâh, s.134 İst. 2011

³ Necati Bey Divanı, Akçağ Yay. S.353

⁴ Pala, İskender, Ans. Divan Şiiri Sözlüğü Akçağ, s.269, Ankara

⁵ İslam Ansiklopedisi, MEB Yay., 6. Cilt, s.6

⁶ A.g.e

Sevgilinin semti Kabe'ye benzetildiği için şair tekrar onun kapısına gidiyor. Şairin sevgili ile olan ilişkisinin anlatıldığı bu gazelde bu beyit de Kabe tasvirinden uzak ancak hac farızasını yerine getirmek için Kabe'ye gidecek olan insanların özgür olmaları gerektiğine dair bir bilgi vermektedir.

7. Ey cemalinden mu'anber kâkülün terci-i bend
Kim anı da'vâ ile şairler asar Kâbe'ye

(Terci-i Bend olan kokulu saçının güzelliğinden dolayı Ey sevgili, onu şairler Kabe'ye asarlar.)

Şair bu beyitte eski bir geleneğe telmih yapıyor. Cahiliyet Döneminde çok beğenilen yedi Arap kasidesi Kâbe'ye asılırdı. Buna Muallakatü's-seba (Yedi askı) adı verilir.

Eski Araplar haram aylar denilen Zilkade, Zilhicce, Recep ve Muharrem boyunca çeşitli bölgelerde panayırlar kurar ve birçok eğlencenin yanı sıra şiir yarışmaları düzenlerlerdi. Bu yarışmalarda birinci gelen şiirler keten yaprağı üzerine altın ile yazılıp daha güzeli yazılana kadar Kabe kapısına asılırdı. Bu telmih unsuru o dönemdeki Kabe'ye ait tasviri unsurdur.

Şair sevgilinin saçının Kâbe'ye asılmasıyla aslında Kabe'nin örtüsüyle ilgili bir başka benzetme yapıyor. Bildiğimiz gibi Kabe'nin örtüsü siyah ve değerlidir. Sevgilinin saçı da siyah ve aşık için son derece değerlidir. Çünkü aşığı ilk defa sevgiliye bende eden saçtır. Kabe'nin örtüsü Osmanlı döneminde her yıl değiştirilirdi. İstanbul'da hazırlanan örtü büyük bir törenle Surre Alayı eşliğinde Kabe'ye götürülmek üzere Üsküdar'dan yola çıkarılırdı. Bu durum örtüye verilen önemin bir göstergesi ve Kabe'ye ait bir tasvirdir. Bu arada Kabe'nin sade, yalın, gösterişsiz şekli onun önemli ve mesaj içeren bir özelliği olsa gerek.

8. Halkı kapın ettiyiçün mihnet odundan halas

Kim görürse der ki ya Rab nice benzer Kabe'ye

(Senin kapın halkı sıkıntı ateşinden kurtardığı için kim görürse "ya Rab bu ne kadar da Kabe'ye benzer" der)

Bu beyitte yine Kabe'nin fonksiyonuna ait bir bağlantı kurma var. Kabe'ye giden insanlar günahlarından ve onların verdiği sıkıntılardan arınırlar. Şair aynı şeyi sevgilinin bulunduğu yerde de geçerli sayıyor.

Fuzulide aynı telmihi Leyla ile Mecnun mesnevisinde işler. Babası aklını yitirdiğini düşündüğü Kays'ı bu sıkıntıdan kurtarmak için Kabe'ye götürür, Ona Allah'ın onu bu sıkıntıdan kurtarması için yalvarmasını söyler. Ancak Kays tam tersini söyleyerek, bu beladan mutlu olduğunu, daha fazla istediğini ve bu dertten ayrılmak istemediğini nazm eder. Divan şiirinin de önemli eserlerinden olan Fuzûlî'nin "beni" redifli o gazeli, Kabe'ye olan teveccühün manevi yönünü öne çıkaran şiirlerden biridir.

9. Yıkmak ister dostum düşman Necati gönlünü

Koma kim kâsd eyledi göz göre kafir Kabe'ye

(Ey dostum, düşman Necati'nin gönlünü kırmak, yıkmak ister. Sakın izin verme. Çünkü göz göre göre kafir Kabe'ye kâsd eyledi.)

Bu son beyitte tasvirde ziyade Kabe gönül ilişkisi ön plana çıkıyor. Kabe insanın gönlüdür, Kabe'nin bir sembol olduğunu daha önce belirtmiştik.

Görüldüğü gibi Necati Kabe redifli bu gazelinde esas alıp bu arada etkileyiciliği artırmak için telmih unsurlarını ve betimleme öğelerini kullanmıştır. Kabe'yle ilgili bilgiler ve telmih unsurları daha ağırlıklı olarak kullanılmış. Zaten şair, Kabe'yi anlatma niyetinde değil. Asıl sevgiliyle ilgili anlatımlar esas alınıp bu arada etkileyici bir unsur olarak da

Kabe kullanılmış. Bunun yanında Kabe ile ilgili tasvirler yapılmıştır.

II. MISIR

GAZEL⁷

Ela ey Yusuf-ı Kenanı Mısırın
Azizi alemin sultanı Mısırın

Gözümden gitmesin haddin hayali
Kenar-ı Nil olur seyranı Mısırın

Benim beglenmesin hadinde zira
Habeş olduğu yok sultanı Mısırın

Halas olmaz zenahdanın esiri
Müebbed haps imiş zindanı Mısırın

Tavaf-ı Kabedir küyu Necati
Saçı Sâmın ruh-ı handanı Mısırın

Mısır çeşitli açılardan Divan şiirinde kullanılmış bir ülke ismidir. Mısır ülkesi uzun yıllar Osmanlı'nın hakimiyetinde kalmıştır. Mısır denilince akla Hz. Yusuf kıssası gelir. Devlet olarak Mısır'ın fethi 16.yy'da olmuştur. Necati'nin ise 1509'da öldüğü vakıadır⁸. Ancak Mısır eski edebiyatımızda bilinen ve şiirlerde telmih unsuru olarak kullanılan bir ülkedydi.

1. Elâ ey Yusuf-ı Kenanı Mısırın

Azizi alemin sultanı Mısırın

(Ey şimdi bilmiş ol ki, Mısır'ın Kenanlı Yusuf'u; alemin azizi, Mısır'ın sultanıdır.)

Bu beyitte daha önce de belirttiğimiz gibi Mısır yine Hz. Yusuf'ta birlikte anılıyor. Mısır'dan ziyade Hz. Yusuf övülüyor. Fakat Hz. Yusuf'un Mısır'a sultan olması satılan bir köle iken değerli birisi olması hatırlatılıyor.

2. Gözümden gitmesin haddin hayali

Kenar-ı Nil olur seyranı Mısırın

(Boyunun hayali gözümde gitmesin. Nitekim Mısır'ın gezilecek görülecek yeri Nil'in kenarıdır.)

Mısır'ın hayat kaynağı olarak bilinen nehir olan Nil, ülkeyi baştan başa geçer. Divan şiirinin coğrafyası içinde önemli bir yer tutar. Mısır'a sağladığı bereket ve feyiz ile ele alınır. İçinde timsahlar da bulunan Nil, mavi rengi ile de şiirlerde konu edilir⁹.

Şair burada Nil ile sevgili arasında bir bağlantı kuruyor. Mısır'ın gezilecek yeri Nildir. Nil esasen Mısır'ın her şeyidir. Nilsiz Mısır çok geri bir ülke olurdu. Gelişmezdi. Nil olmadan Mısır güzel ve müreffeh olmaz. Burada Nil, Mısır için neyse, şair için de sevgilinin boynunun aynı değerde olduğunu söylüyor. Burada sosyal bir gerçekten bahsediliyor. Şair Nil'in uzun ve düzgün boynunu sevgilinin boyu ile özdeşleştiriyor. Sevgilinin boyu, önemi gibi yönleri ile Nil'e benziyor. Burada hem sevgilinin boyu, hem Nil'in çağrışım yolu ile tasviri yapılıyor.

⁷ Necati Bey Divanı, Akçağ Yay., s.278

⁸ Mengi, Prof. Dr. Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yay., s.112, Ankara 1994

⁹ Pala, s.391

3. Benim beglenmesin hadinde zira
Habeş olduğu yok sultanı Mısırın
(Senin haddinle ben beylenmeyeyim, övünmeyeyim zira
Mısır Habeşli birinin sultan olduğu yoktur.)
Bu beyitte tavrı ve sosyal hayata ait Mısır ile ilgili veriye
rastlamıyoruz.

4. Halas olmaz zenahtanın esiri
Müebbed haps imiş zindanı Mısırın
(Senin çene çukurunun esiri olan kurtulamaz. Zira Mısır'ın
zindanı ebedi hapis imiş.)
Şair burada Mısır'a ait bir özellik veriyor. Mısır ve zindan
deyince doğal olarak akla Yusuf gelecektir. Yusuf uzun süre
Mısır zindanlarında yatmıştır. Züleyha'nın iftirası sonucu¹⁰
Yusuf uzun süre haksız yere Mısır zindanlarında kalıyor.
Daha sonra ülkenin geleceği ile ilgili bir rüyayı doğru
yorumlayışı neticesinde kurtuluyor. Sevgilinin çene çukurunu
görüp aşık olanlar (onun içine düşenler) bir daha
kurtulamıyor. Mısır zindanları ve onların içinde yaşam
zorluğu bir teşbih unsuru olarak kullanılmış. Zindanların
fiziksel tasviri somut olarak anlatılmamış; ama ifade
zindanlara ait olumsuzlukları zihinlere çağrışım yolu ile
aktarıyor. Bu beyitte ayrıca sevgilinin çene çukuru bir
betimleme unsuru olarak verilmiş.

5. Tavaf-ı Kabedir kûyu Necati
Saçı Sâmin ruh-ı handanı Mısırın
(Necati, onun köyü, bulunduğu yer Kabe'nin etrafı gibidir.
Saçı Samın saç ve o Mısır'ın gülen yanağıdır.)
Bu gazelde Mısır değil de Mısır'daki sevgiliye ait özellikleri
anlatılmıştır.

III. KAPLICA

GAZEL¹¹

Cennete dönmüş durur elkıssa yârân Kaplıca
Ol periler mecma-ı ser çeşme-i cân Kaplıca

Ayağına varır ola bir peri gün başına
Var ise bulmuş durur mühr-i Süleyman Kaplıca

Ayine gibi peri-peyker semen-simaları
Hoş safalarla çeker bağrıma uryân Kaplıca

Aşık-ı didâr olup gördüğü mahbûba akar
Germ olup gül yüzlülerle sürdü devran Kaplıca

Şükr kim sakallıya cennette yer yoktur demez
Dopdoludur Bağ-ı Rıdvân gibi gılmân Kaplıca

Kendiyi vakf eyleyip yollar gözetmezdi müdâm
Ger Halilullah gibi sevmese mihman Kaplıca

Anadan doğma olur her kim gelirse katına
Barekallah ey bu gün her derde derman Kaplıca

Çünkü sen Bursa'da oldun âleme def'ül-melâl
Dâim âbâdân olasın şâd u handan Kaplıca

Eski yeni sana hidmed-gâr olamaz gerçi kim

Pir ile pîr oldun oğlan ile oğlan Kaplıca

Kainat içinde Bursacık gibi bir danesin
Dâm eder gerçi seni erbâb-ı irfan Kaplıca

Vuslat-ı cânân ile şâd et Necati müflisi
Dahi müşküller senin katında âsân Kaplıca

Bilindiği gibi Bursa kaplıcaları ile ünlü bir şehrimizdir. Bursa kaplıcalar açısından çok zengindir. Çekirge'deki Eski Kaplıca'nın temellerinin Bizans devrinden kaldığı söylenmektedir. Hatta Bursa'da hamam kültürü Roma devrine kadar inmektedir. Nitekim Bursa kaplıcalarıyla ilgili en erken bilgi 82 yılında Dion'un konuşmalarında görülür. Paralarda da Bursa hamamları konusunda bilgiler yer alır. Prusa'da basılan bir parada bir binadan su akarken temsil edilmiştir. Yanda ise iki kadın vardır. Bu kadınlar iki sürahiden su dökmektedir. Buradaki figürlerde kaplıcalar anlatılmaktadır ve kadınlar da perilerdir. Kaplıcalarda ılıklik, soğukluk ve sıcaklık bölümleri vardır. Buralardaki hamamların birçoğu çift hamamıdır. Yani erkeklere ve kadınlara ait hamamlar yan yana yapılmıştır. Çekirge'de yapılan hamamların da diğerlerinden farkı yoktur. 1800'lü yıllarda bile bu bölgedeki hamam sayısı 30 civarındadır (Manide Leonay, Mehmet Ziya, Hasan Taib). Çevreyle beraber bunların sayısı 100 civarındadır.¹² Bursa merkezdeki kaplıcaların en ünlüleri şunlardır.

- Eski Kaplıcalar
- Kükürtlü Kaplıcaları
- Çekirge Hamamı
- Çakırağa Hamamı
- Oylat Kaplıcaları
- Tümbüldek Kaplıcaları
- Terme Kaplıcası
- Sadağ Kaplıcası

Kaplıcalar mekan olarak tatil amaçlı da kullanılır; ama daha çok sıhhat bulma gayesiyle ziyaret edilen yerlerdir. İnsanların bir arada bulunduğu kaplıcalar toplum hayatın da önemli yer tutar. Bu gazelde de Bursa'daki bir kaplıca anlatılmaktadır. Kaplıcanın anlatılması, betimlenmesi, tasvir unsurlarıyla verilmesi, gerçek hayatta bir unsurun şiiirleştirilmesi gerçekçilik adına önemlidir.

1. Cennete dönmüş durur elkıssa yârân kaplıca
ol periler mecma-ı ser çeşme-i cân Kaplıca

(Kaplıca cennete dönmüştür. Çünkü o periler can pınarına toplanmışlar)

Şair burada kaplıcaya toplanan güzelleri görünce orayı cennete benzetiyor. O güzeller peri olunca, periye benzeyince mekan da elbette cennete benzeyecektir.

2. Ayağına varır ola bir peri gün başına

Var ise bulmuş durur mühr-i Süleyman Kaplıca

(Sanki kaplıca Süleyma'nın mührünü bulmuştur. Zira her gün bin peri onun ayağına varır.)

Hz. Süleyman yüzüğü sayesinde bütün mahlukata hüküm edebiliyordu. Şair burada bütün güzellerin kaplıcaya toplanmalarına bakarak kaplıcanın sanki mühr-i Süleymanı ele geçirdiğini söylüyor. Kaplıca bu mühür sayesinde onlara emr ediyor ve onlar da bu emre uyup kaplıcaya geliyorlar.

¹⁰ Onay, Ahmet Talat, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, TDV Yay., s.441, Ank. 1992

¹¹ Necati Bey Divanı, Akçağ Yayınları, s.360-361

¹² www.bursa.bel.tr/hizmetler/sayfa/742

Burada ima edilen kalabalık gelenlerin niteliği tasvir anlamında hareketli bir görüntüye işaret ediyor.

3. Ayine gibi peri-peyker semen-simaları

Hoş safâlarla çeker bağına uryân Kaplıca.

(Kaplıca; ayna gibi, ay yüzlü değerli simaları hoş safâlarla üryan bir şekilde bağına çeker.)

Bu gazelde bu üç beyite kadar bir bölüm güzelin kaplıcaya gelişi ve oradaki gelişmeler anlatılıyor. Daha önceki beyitlerde güzeller kaplıcaya gelmiş ve burada toplanmışlardır. Burada ise bu güzeller soyunup kaplıcaya giriyorlar. Aynaya bakan insanı ayna nasıl içine alırsa kaplıca da güzelleri, içine alıyor. Burada insanların kaplıcadaki durumlarının, görüntülerinin tasviri vardır.

4. Aşık-ı didâr olup gördüğü mahbûba akar

Germ olup gül yüzlülerle sürdü devran Kaplıca

(Onların yüzlerinin aşığı olup gördüğü sevgiliye akar. Sıcak olup gül yüzlülerle kaplıca devran sürdü.)

Bu beyitte artık kaplıca kişileştirilmiştir, Güzeller orada üryan olup sıcak kaplıcaya girince kaplıca da sanki onlara aşık olmuş gibi yanlarında akar. Burada çizilen manzara, o devir toplum hayatı için oldukça ilgi çekicidir. Kaplıca kültürü ve geleneğinin dönemler arasında ciddi farklar göstermediğini bu tasvirle beraber görmekteyiz. Buradaki betimleme unsurlarına günümüzde de rastlıyoruz.

5. Şükr kim sakallıya cennette yer yoktur demez

Dopdoludur Bağ-ı Rıdvan gibi gilmân Kaplıca

(Şükür ki burada cennette yer yoktur diyen, bir sakallı yok. Kaplıca cennet gibi gılman doludur.)

Burada kaplıcaya yapılan cennet benzetmesi devam ediyor. Kaplıcadaki bayanların güzelliklerini periye benzetmişti. Şimdi de orada bulunan erkekleri gılmana benzeterek cennet tasvirini geliştiriyor. Bilindiği gibi cennetdeki erkeklere gılman denir. Bunu bilen şair burada, bir hoca olmamasına şükrediyor. Zira burada hoca olsa hepsini cennetten atmaktan cehenneme koymaktan bahs edecekti.

Şair, bu vesileyle belki de kendisinin de bu kaplıcadan istifade ettiğine sevindiğini söylüyor. Bu kadar güzelin olduğu yerde olmaktan mutludur.

6. Kendini vakf eyleyip yollar gözetmezdi müdam

Ger Halilullah gibi sevmese mihman Kaplıca

(Eğer kaplıca Hz, İbrahim gibi misafir sevmeseydi kendini vakf edip devamlı onların yolunu gözetmezdi.)

Şair bu beyitte Kaplıca'ya ait bir tasviri bilgi veremiyor. Ancak kaplıcaya gelen insanlara karşı kaplıcanın bekleyişi ve o misafirleri isteği anlatılıyor. Kaplıca'nın genel görüntüsü ve hareketliliği anlatılıyor. Günümüz kaplıcalarında olduğu gibi o devirde de kaplıcalara özel ilginin olduğu sonucuna varıyoruz. Sağlık ve tatil amaçlı bir mahiyet taşıyan kaplıcalar o dönemde de insanların hizmetine sunulmuştur.

7. Anadan doğma, olur her kim gelirse katına

Barekallah ey bu gün her derde dermân Kaplıca

(Ey bu gün her derde derman olan kaplıca, Allah mübarek etsin, her kim senin katına, gelirse anadan doğma çıplak olur) Şair burada kaplıcaya gelen insanlardan söz ediyor. Buraya, gelenler soyunup suya giriyor. Bir yerde şairin içten içe kaplıcaya imrendiğini söyleyebiliriz. Dönemin sosyal hayatı açısından kaplıcadaki bu görünüm çok ilginç oluyor. Şair, Allah mübarek etsin (Barekallah) diyerek bu durum takdirkar bir tavırla karşılıyor. Burada betimleme açısından kaplıcadaki kalabalık, gelen insanların soyunup suya girmesi ve orada bir süre o şekilde kalması önemlidir. Gerçek hayatın bir

bölümünün tasviri olan bu manzara günümüz açısından da benzer görüntülerle kıyas edilebilir.

8. Çünkü sen Bursa'da oldun âleme def'ü-melâl

Dâim âbâdân olasın şad u handan Kaplıca

(Ey kaplıca; daima mutlu ve gülen olasın, çünkü sen Bursa'da aleme sıkıntı def eden oldun.)

Şair burada kaplıcanın şad edici manzarasına bakıp buraya dua ediyor. Bursa'da halen Çekirge ilçesinde var olan kaplıcaların sıkıntıları dağıtan, insanı kederden uzaklaştıran konumundan son derece memnun olan şair bu yere dua edip alkışlıyor. Kaplıcaların sağlık fonksiyonunun öncüllendiği bu bölümde, bu yerlerin övgüsü ve duası yapılıyor. Biz bu beyitten mutlu insanların, sağlığına kavuşmuş insanların betimlendiğini onların huzurlu hallerini anlıyoruz.

9. Eski yeni sana hidmed-gâr olamaz gerçi kim

Pir ile pir oldun oğlan ile oğlan Kaplıca

(Eski yeni herkes sana hizmetçi olamaz gerçi çünkü sen büyük ile büyük, küçük ile küçük oldun.)

Bu beyitte kaplıcaya gelen insanlardan bahsediliyor. Oraya küçük büyük herkesin gittiğini anlıyoruz. Bu haliyle o çok engin sineli kabul ediliyor. Bu kişileştirme ile ona herkesin hizmetçi olamayacağı belirtilerek övgü yapılıyor. Burada Kaplıca'ya gelen insanların profilini de görmek mümkün. Her yaşta insanın buralardan istifade ettiği anlaşılmaktadır. Kaplıcaya gelen insanların fiziksel tasvirinin yanında yaşla ilgili bilgilere de ulaşıyoruz.

10. Kainat içinde Bursacık gibi bir danesin

Dâm eder gerçi seni erbâb-ı irfan Kaplıca

(Sen dünya içinde Bursacık gibi birtanesin, eşin yok ama irfan sahibi olanlar, bilge kişiler seni tuzağa düşürür.)

Burada Bursa, ile beraber kaplıcaya da övgü yapılırken, toplumsal hayata ait bir tasvir unsuru yoktur.

11. Vuslat-ı cânân ile şâd et Necati müflisi

Dahi müşküller senin katında âsân Kaplıca

(İflas etmiş Necati'yi yare kavuşmakla mutlu et. Zira müşküller zor işler senin katında kolaydır.)

Bu beyitte o dönem toplum hayatına ait bir realiteye değinilmekle beraber kaplıcalara bakış açısına da göndermede bulunulmuştur. Kaplıcaların birçok hastalığa derman olduğu, günümüze de yaygın bir tecrübeyle, kabul edilmektedir. Birçok hastalığa oralarda çözüm bulunduğunu biliyoruz. Başta romatizmal hastalıklar olmak üzere birçok eklem, yara, ağrı... hastalıklarında kaplıcalar derman olarak bilinir.

Bu beyitte de Necati buradan yola çıkarak derman arıyor. Necati farklı bir derde-ayrılık derdi, yâri görememe derdi-çare arıyor. Kaplıcalardaki insanların bir arada olma durumundan yararlanarak sevgiliyi orada görme ihtimaliyle kaplıcadan bu vuslata araç olmasını istiyor. Bu şiirde hayatın oldukça canlı, renkli bir şekilde ele alındığını görüyoruz. Özellikle yapılan tasvirlerde bu canlılığın şahidi oluyoruz. Hayatın kendisi en gerçekçi haliyle betimleniyor.

B) NECATİ'NİN REDİFİ ŞAHİS İSMİ OLAN GAZELERİNDEKİ TASVİR UNSURLARI

D) MEMİ

GAZEL¹³

Yaktı aşkın beni gam oduna nâgah Memi

Yanalım yakılalım çare nedir ah Memi

¹³ Necati Bey Divanı, Akçağ Yayınları, s.440

Çün unuttun bana ahd ile yümin eylediğin
Komaya, sende benim hakkımı Allah Memi

Beni sevdaya salıb eyledi divane saçın
Nideyim, neyleyeyim ah Memi veh Memi

Ger ölürsem yazılır seng-i mezarımda benim
Beni hâk eyledi aşkın nideyim ah Memi
Nideyim neyleyeyim çare nedir can vereyim

Çün Necati gamı yaktı oda nâgah Memi
Öncelikle Mehmet isminin kısaltılmışı olan Memi hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlayamadık. Bu gazelde kişiye ait tasviri özelliklerden ziyade şairin sitemli aşk söyleyişleri ön plandadır. Her şeyden önce Meminin bir erkek kişi olduğu söylenirse divan şiirinin tartışmalı konusu olan sevgilinin cinsiyeti meselesi ile karşı karşıya kalırız. Bu yönünü bırakıp biz yakalayabildiğimiz tasvir unsurlarına değineceğiz.

1. Yaktı aşkın beni gam oduna nâgah Memi

Yanalım yakılalım çare nedir ah Memi
İlk beyitte şair, Memi'ye suçunu bildirir şekilde sesleniyor, Memi'nin yakıcılık özelliği var. Memi şairi vakitsiz bir şekilde aşk oduna yakmıştır. Şair bundan şikayetçi olmakla birlikte bunu kabulleniyor. "Yanalım yakılalım" diyor ama "çare nedir?" demeden de edemiyor. Kısaca bu beyitte Memi şairi aşk ateşiyle yakan bir özellikte sunulmuştur. Burada aşk ateşine düşen insana ait psikolojik bir tasvirin ipuçlarını yakalıyoruz. O psikolojinin birtakım fiziksel betimlemeleri tahmin ettirebileceğini biliyoruz.

2. Çün unuttun bana ahd ile yümin eylediğin
Komaya, sende benim hakkımı Allah Memi

Birinci beyitte vefasız sevgili tipiyle karşımıza çıkan Memi ikinci beyitte bu özelliği kuvvetlendirilerek sunuluyor. Çünkü Memi verdiği sözü tutmamış yeminine sadık kalmamıştır. Şair onun bu duyarsızlığına karşı bir şey yapamayıp onu Allah'a havale ediyor.

3. Beni sevdaya salıb eyledi divane saçın
Nideyim, neyleyeyim ah Memi veh Memi

Üçüncü beyitte bu vefasız sevgilinin saçına ait bir özellik veriliyor. Divan edebiyatında en çok kullanılan güzellik unsuru saç sayılabilir. Mû, gîsû, zülf gibi adlar altında ve birçok yönden ele alınan saç, sayısız teşbih ve mecazlara konu olmuştur. Şekli kokusu, rengi vs. yönlerden birçok beyte anlam verir. Öncelikle perişan, düzensiz, dağınık, uzun vs. durumlarıyla aşğın aklını başından alır onu esir ve perişan eder. Siyah ve dağınıktır¹⁴. Meminin saçı klasik divan şiiri anlayışında çok sık karşılaşılan bir özellik gösterip aşığı divane ediyor. Sevgilinin saçının perişanlığı aşığı perişan ediyor, Bu hal karşısında ne edeceğini bilemeyen şair elini dizine vurup ah u vah ediyor. Burada sevgilinin klasik saç tasviri, saçın rengi, dağınıklığı ile bu görüntünün aşığı da kendine benzettiği durum tasvir ediliyor.

4. Ger ölürsem yazılır seng-i mezarımda benim
Beni hâk eyledi aşkın nideyim ah Memi

Dördüncü beyitte, şair çaresizliğin son noktasını yaşıyor. Daha önceki beyitlerde görüldüğü gibi insafsız sevgili Memi aşığı divane etmiştir. Aşğın yapacak bir şeyi kalmamıştır. Bunun neticesi olarak şair, "ölürsem mezar taşma beni Memi'nin aşkı toprak eyledi" diye yazılmasını istiyor. Mezar taşına ölenle ilgili yazı yazmak eskiden beri var olan bir

gelenektir. Sosyal hayatın bir parçası olan bu gelenek birçok açıdan önemlidir. Öleni bilmek, dönemin kültürünü anlamak, gibi çeşitli alanlarla ilgili bilgi verir. Dönemin tasviri açısından bilgi kaynağı da olan bu gelenek günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Burada mezar taşı, mezarlık, betimlenen unsurlar olarak karşımıza çıkıyor.

5. Nideyim neyleyeyim çare nedir can vereyim

Çün Necati gamı yaktı oda nâgah Memi
Son beyitte şair çaresizliğini dile getirip, ilk beyitte aşığı aşk oduna yakma özelliği verilen Meminin bu özelliğini tekrar ediyor. Şair can vermektan başka çare bulamıyor. Bu gazelde redif olan kişi adı (Memi) kendine has özellikler göstermiyor. Klasik divan güzeline ait özelliklerle veriliyor.

II. MESTİ ÇELEBİ

GAZEL¹⁵

Dehenin andığıma yok yere Mesti Çelebi
El urur gamzelerin hançere Mesti Çelebi

Gözüne hey demez isen diyeler öldürtmüş
Bir müselmanı iki keferere Mesti Çelebi

Yalnız ben deyilem her kişi divane durur
Sen peri çehre melek manzara Mesti Çelebi

Kad ü ruhsarını benzetmeğe adem utanır
Serv-i naz ile gül-i ahmere Mesti Çelebi

Bana. bir buse satarsan vereyim helvalık
Canım ol lâli şekerpervere Mesti Çelebi

Ağzının ölçüsünü aldım yoğ imiş zerre kadar
Mihir kapındaki aşıklara Mesti Çelebi

Ey Necati kabağın kanlı yaş ile doldur
Ola kim mey kıla sagara Mesti Çelebi

Necati'nin bu gazelinde göze ilk çarpan özellik yine kadına, ait olması gereken sevgili özelliklerinin erkeğe verilmesidir. Bu gazeldeki tasvirler sevgilinin leyyit motif diyebileceğimiz klasik fiziki görüntüsüdür. Burada var olandan ziyade idealize edilen mazmunlara rastlıyoruz.

Şair bir önceki gazelde Memi için kullandığı klasik divan sevgilisi özelliklerini bu gazelde değişik şekillerde yine kullanıyor.

1. Dehenin andığıma yok yere mesti Çelebi
El vurur gamzelerin hançere Mesti Çelebi

Bu beyitte, şair sevgilinin ağzı ve gamzesine ait klasik özellikleri veriyor. Şair sevgilinin ağzını anınca dudakların yanındaki kılıca benzeyen gamzeler birer hançer hükmüne geçiyor. Mesti Çelebi'nin bu beyitte kılıca benzeyen gamzelerini betimlenmiş bir özellik olarak görüyoruz. Gamze tasvirinin Divan şiirinde sıklıkla kullanılmasına burada da şahit oluyoruz.

2. Gözüne hey demez isen diyeler öldürtmüş
Bir müselmanı iki keferere Mesti Çelebi

Bu beyitte Mesti Çelebi'nin yüz özelliklerine devam edilmiş. Bu beyitte şair sevgilinin gözünün fonksiyonlarına değiniyor. Şair onun gözlerini iki kafire benzetiyor. Bu iki kafir göz eğer kontrol edilmezse aşığı öldürecektir. İnsanlar da "iki kafir bir

¹⁴ Pala, s.48

¹⁵ Necati Divanı, Akçağ Yay. s.440

müslümanı öldürmüş" diyecektir. Sevgilinin gözlerindeki acımasızlık ve etki vurgulanıyor. Gözün bakış şekli betimleniyor. Gözdeki o öldürücü kuvvetin yüze nasıl yansıdığını tasvir edilmiş gibi hayalimizde canlandırıyoruz.

3. Yalnız ben değilim her kişi divane durur

Sen peri-çehre melek manzara Mesti Çelebi

Bu beyitte sevgilinin yüz özelliklerinin tasviri devam ediyor. Onun yüzü periye benzetiliyor. Bu yüzden herkes ona aşktır.

4. Kad u ruhsarını benzetmeğe adem utanır

Serv-i naz ile gül-i ahmere Mesti Çelebi

Bu beyitte yüz tasvirinin yanı sıra boy tasviri ve benzetmesi de işin içerisine giriyor. Sevgilinin yüzünün güzelliğinin hakkı kırmızı güle benzetmekle de verilemezken aynı düşünce boyu için de geçerlidir. Sevgilinin boyunun uzunluğu düzgünlüğü, salınışı serv-i nazı yarıda bırakır. İnsanlar bu benzetmeleri yapmaya cesaret edemezler. Zira işin hakkını vermiş olmazlar. Sevgilinin endam tasvirinin yapıldığı bu beyitte mübalağaya başvurulmuş.

5. Bana bir buse satarsan vereyim helvalık

Canım ol lâli şekerpervere Mesti Çelebi

Şair bu beyitte yüz tasvirine devam ediyor. Bu sefer konu dudaklardır. Sevgilinin dudakları şeker seven özelliği ile verilmiş. Şairin buradaki niyeti sevgiliyi öpmektir. Eski kültürde helvalık vermek diye bir gelenek vardır. Bu geleneğe göre elbise, ayakkabı gibi bir şey yaptırıldığı zaman çıraklara bir bahşiş verilirdi. Bu bahşiş şerbetlik veya helvalık denir.¹⁶ Dönem kültürüne ait bu özellik sevgili için kullanılmış. Burada sosyal hayata ait bir tasvir yapılmış.

6. Ağzının ölçüsünü aldım yoğ imiş zerre kadar

Mihr kapındaki aşıklara Mesti Çelebi

Bu beyitte şair sevgilinin düşünce yapısını veriyor. Sevgilinin ağzını arayan aşık onun kapısındaki aşıklara zerre kadar sevgisinin olmadığını anladığını söylüyor. Ayrıca olayın bir diğer yönü daha var. Divan şiirinde sevgilinin ağzı küçüktür. Hatta ağız yok denecek kadar belirsizdir. Füzuli bir gazelinde:

"Ağzın için yok dediler, dediklerince var imiş" derken bu anlayışı örneklendirir. Biz bu beyitte tasvir unsuru olarak ağzın küçülüğünü görüyoruz.

7. Ey Necati kabağın kanlı yaş ile doldur

Ola kim mey kıla sapanı Mesti Çelebi

Son beyitte şair çaresizliğini vurguluyor. Şair su tasını ağlayarak kanlı yaş ile dolduruyor. Zira sevgilinin bir gün mey içesi gelirse şarap diye o kasedeki kanlı yaşın kırmızı rengine aldanıp içmek için o kaseyi eline alabilir. Böylece aşğın durumundan haberdar olabilir,

Sevgilinin hayali fiziksel nitelikleri bu gazelin birçok beyitinde görülmekle beraber, onun ruhsal betimlemesine de yer verilmiş. Daha ziyade acımasız, insafsız bir ruhla karşımıza çıkan sevgili iki yönlü bir tasvire tabi tutulmuş.

III. ŞEYHİ

GAZEL¹⁷

Göz yaşı sanma benim seyl-i revanım Şeyhi

Lebini yad edecek kaynadı kanım Şehyi

Ölürüm mihr-i cemaline hevdar olurum

Şuna dek kim kala bir zerre nişanım Şeyhi

Ben kocaldım gamı aşkınla, yiğitlik bu mudur

Hele ey pir olası taze cevanim Şeyhi

Nem ola dersin olayın öleyim dirileyim

Edeyim sana feda can u cihanım Şeyhi

Ölüm sensiz olacak sınısım kendözümü

Gel firak eyleme kıtma bana canım Şeyhi

Der isem, nam-ı Necati'ye Nizami'ye mürid

Umarım bulmaya sözümde yalanım Şeyhi

Necati'nin bu gazelindeki tasvir unsurlarına geçmeden evvel, Şeyhi'nin hayatıyla ilgili bir takım bilgilerin aktarılmasında fayda vardır. 15 yy. Anadolu sahası Türk edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden olan Şeyhi bu yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Doğum yeri Germiyandır. Öğrenimini memleketinde tamamladıktan sonra bilgisini ilerletmek için İran'a gitmiş orada tıp, tasavvuf, edebiyat alanlarında bilgisini geliştirmiş ve daha çok göz hekimliğinde derinleşmiştir.

Tıpla ilgisinden dolayı kendisine hekim Sinan denmiştir. İran dönüşü Ankara'da Hacı Bayram Veli'ye intisab etmiş ve Şeyhi mahlasını da bu yüzden almıştır. Memleketinde hekimlik yapan Şeyhi, öncelikle Germiyan Beyi 2. Yakub'un emrine, daha sonra Osmanlı padişahı Çelebi Mehmet ile 2. Murat'a intisab etmiştir. Karaman savaşı sırasında Çelebi Mehmed'in ağrıyan gözünü tedavi etmiştir. Buna karşılık kendisine hediye ve bir köy tımar verilmiştir. Ayrıca hükümdarın özel doktoru olmuştur. Tezkireler 15. yy'da Şeyhi'nin mesnevide Ahmet Paşa'nın kaside de Necati'nin ise gazelde en usta şair olduğunu yazarlar. Görüldüğü üzere Necati ile Şeyhi aynı devrin insanlarıdır.

Bu gazele genel olarak baktığımızda Necati'nin Şeyhi'ye karşı olan büyük bir muhabbeti, görülür.

1. Gözyaşı sanma benim seyl-i revanım Şeyhi

Lebini yad edecek kaynadı kanım Şeyhi

Bu beyitte şeyhe ait herhangi bir tasvir yapılmıyor. Sadece bir seslenme ile Necati'nin şeyhe muhabbetini izhar ettiği görülüyor. Burada Şeyhi'nin dudaklarını anınca Necatinin kanının kaynaması Şeyhi'nin şiirleri için söylenmiş. Onun şiirleri Necati'yi heyecanlandırıyor, Yani Necati Şeyhi'nin şiirlerinin etkisini tasdik ediyor. Dudaklar burada betimleme unsuru değil kelama, şiire ait bir mürsel mecazdır.

2. Ömrüm mihr-i cemaline hevdar olurum

Şuna dek kim kala bir zerre nişanım Şeyhî

Bu beyitte "mihr-i cema" deyip Şeyhi'nin yüzünün güneşe benzetilmesi bir tasvir unsuru olarak karşımıza çıkıyor. Ayrıca şairin "bir zerre nişanım" diyerek çizmeye çalıştığı bedensel zayıflığı, küçülmeyi yok olmaya doğru gidişi anlatması gözümüzde bir şekil oluşturarak betimlemeye yer verilmiş oluyor.

3. Ben kocaldım gam-ı aşkınla, yiğitlik bu mudur

Hele ey pir olası taze cevanim Şeyhî

Üçüncü beyitte şair yaş itibarıyla Şeyhi ile kendini karşılaştırıyor. Kendisinin yaşlılığını "Ben kocaldım" diyerek belirtirken "taze cevanim" diyerek Şeyhi'nin gençliğini vurguluyor. Gizliden gizliye onun gençliğini kıskanıyor. Bu beyitte samimiyet ve dostluktan gelen şakalaşma mahiyetinde bir söyleyiş var. Şeyhi'nin gençliği ona ait bir tasvir sayılır.

4. Nem ola dersin olayın öleyim dirileyim

¹⁶ Onay, Ahmet Talat, Divan Şiiri Sözlüğü, Birleşik Yay., s.190, Ankara 2007

¹⁷ Necâti Divanı, Akçağ Yay. s.432

Edeyim sana feda can u cihanım Şeyhî

5. Ölüm sensiz olacak sınısım kendözümü
Gel firak eyleme kıyma bana canım Şeyhî

Birbirinin ardından gelip birbirini tamamlayan bu beyitlerde Necatî, Şeyhî'ye olan sevgisini, iştihakını, onun uğrunda canından geçebileceğini anlatıyor. Bu kavi muhabbetin candan geçme kertesine kadar, söylem olarak, gelmesi Divan şiirinin kendi dünyasında karşımıza çıkar.

4 ve 5. beyitlerde şair Şeyhi'ye olan muhabbetinin derecesini belirtirken canını ortaya koyuyor. Son beyitte Necatî kendini büyütürken Şeyhi'den tasdik istiyor. Kendi şiirini Nizami'nin şiirine mürid gösterirken Şeyhi'nin onun bu cüretini tasdik etmesini istiyor.

6. Der isem nazm-ı Necatî'ye Nizamî'ye murid
Umarım bulmaya sözümde yalanım Şeyhî

Bu sonuncu beyitte Necatî, kendini ünlü şair Nizamî'ye, onun şiirine mürid gösteriyor. Burada Necatî kendi şiirini bir yönüyle büyütüyor. Biliyoruz ki Nizamî Divan şairlerinin bir kısmını ciddi anlamda etkilemiş, eserlerine nazireler yazılmış önemli bir şairdir. Necatî burada Şeyhî'ye de çok önem verdiğini onun tasdikini isteyerek gösteriyor.

Özet olarak söyleyecek olursak; kimi beyitlerde rastlamasak bile bazı beyitlerde betimlemeler öne çıkıyor. Gerçek hayattan kişilerin varlığı ve bazı yönleriyle tasvirleri ve buna dönem edebiyatının klasikleşmiş ve kalıplaşmış betimleme ve kullanımları da eklenince gözümüzün önünde bir tablo canlanıyor.

Bu gazelde Necatî, genelde tasvirlerde klasik kalıpları kullanmış. Ancak gerçek hayattan bir kişi olarak Şeyhi'nin anlatılması hayatın daha realist olarak şiire girmesini sağlamış.

SONUÇ

Necatî'nin redifi yer ve insan ismi olan gazellerindeki tasvir unsurlarını belirttikten sonra, bu unsurları iki temel noktada toplayabildiğimizi söyleyebiliriz. Bu noktaların ilki şudur: Klasik edebiyat içinde mazmunlaşmış, kalıplaşmış unsurların betimlemesi bilinen özelliklerle yapılmıştır. Bu noktaların ikincisi ve önemli olanı ise şairin kendi gözlemleri sonucu yaptığı öznel tasvirlerdir.

Necatî, Kâbe'yi anlatırken gerçi herkesin bildiği ve haberdar olduğu özelliklerini kullanıyor ve betimleme unsuru olarak önümüze koyuyor ama yorum kendine aittir. Keza diğer gazelerde de aynı durumla karşılaşıyoruz. Özellikle "Kaplıca" redifli gazelde şairin mekân tasviri yanında o günkü toplum hayatından bir kesit sunması ve o günkü hayata ait verileri aktarması, şiiri gerçek hayatın içinde aktif hâle getiriyor.

"Şeyhî" redifli gazelde de tasvirler ve şahıs anlatımı Divan şiiri kasidelerindeki genelleşmiş tasvir ve övgülerden uzaktır. Belirtilen özellikler sadece Necatî'nin Şeyhî'ye bakışını verir. Bunun yanında bazı gazelerde de tasvir unsurları çok fazla yer tutmuyor.

Son söz olarak şunu söylemek gerekir: Divan şiirinde tasvir çeşitli şekillerde karşımıza çıkıyor. Bu tasvirler şiiri gerçek hayata yaklaştırıyor. Hayat, şiirlere temas ediyor. Yer yer o devirdeki şahıs ve mekanlar döneme ait özellikleri ile anlatılıyor. Bu özellikler Divan şiirine hem çeşni katıyor hem de onunla hayat arasında temas kuruyor.

KAYNAKLAR

- Solmaz, Yrd. Doç. Dr. Süleyman, Necatî Bey, Akçağ, Ankara, 2012
- Şentürk, Ahmet Atilla-Kartal Ahmet, Eski Türk Edb. Tarihi, Degâh, İst. 2011
- Tarlan, Ali Nihat, Necatî Bey Divanı, Akçağ, Ankara 1992
- Pala, İskender, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ, Ankara,
- İslam Ansiklopedisi, Divan Edb. Mad. Meb, 6-Cilt, 5-6
- Mengi, Prof. Dr. Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ, Ankara, 1994
- Onay, Ahmet Talat, Eski Türk Edebiyatında Monmunlar, TDV, Ankara, 1992
- www.bursa.bel.tr/hizmetler/sayfa/742
- Onay, Ahmet Talat, Divan Şiiri Sözlüğü, Birleşik Yay, Ankara, 2007